

I. Úvod do dějepisu

A. Dějiny a dějepis

Jistě každý člověk cítí, že **čas a jeho plynutí jsou důležitým rysem našeho světa**. Již pohled do rodinného fotografického alba nám naznačí, jak **se s časem všechno mění**: lidé, styl bydlení i oblékání, dopravní prostředky a příroda. V pozadí tušíme **vývoj celého způsobu života**. K poznání všech těchto proměn v širokém rámci nikoli jen rodiny, ale celých národů a zemí nám slouží **dějepis**.

Dějepis je nejen vyučovací předmět, ale především badatelský obor zkoumající **dějiny** (vývoj lidské společnosti) a vytvářející odborný obraz významných dějinných událostí i jevů. Pro označení dějin i dějepisu se často používá slovo **historie**, pocházející z řečtiny (řecky *istoría* = pátrání, poznání, výklad).

Porovnávání minulých časů s přítomností může vést k různým úvahám i otázkám.

Historikové čerpají materiál ke své práci z **historických pramenů**, což jsou ty dochované výtvořiny lidstva (či některé přírodní pozůstatky), které bezprostředně odrážejí dějiny (pocházejí z té etapy společenského vývoje, o níž vypovídají). Historické prameny lze dělit na:

1. Prameny písemné: jsou využívány nejčastěji, poskytují nejpodrobnější a nejrozsáhlejší informace. Patří sem kroniky (soudobé knižní zápisy významných událostí), listiny (písemnosti právní povahy), korespondence (dopisy), účetní knihy, dobová periodika (noviny, časopisy) a tak dále.

2. Prameny nepsané: jejich soubor je neobyčejně pestrý. Zahrnuje téměř vše, co člověk vytvořil, aby jej během života obklopovalo – od architektury přes nábytek, oděvy, dopravní prostředky, nástroje, zbraně až ke šperkům či psacím potřebám. Náleží sem také mapy, obrazy, sochy, fotografie, dokumentární filmy, ba i záležitosti nehmotné: zvyky a jazyk. Nezapomeňme ani na antropogenní (člověkem utvářenou) krajinu.

Mezi historické prameny však nezařazujeme díla umělců, kteří ztvárňovali svou představu o vzdálenější minulosti, již sami nezažili. K pramenům o husitském období českých dějin tedy nepatří ani román Proti všem od Aloise Jiráska, ani obraz Setkání Jiřího z Poděbrad s Matyášem Korvínem od Mikoláše Alše. Obě díla mohou v tomto směru sloužit jen jako svědectví o odrazu husitství ve vědomí Čechů druhé poloviny 19. století. Oba umělci sice čerpali z tehdejších historických poznatků, ale zároveň svou tvorbu pojímali jako aktuální (k přítomnosti vztaženou) výpověď vůči soudobé české společnosti.

Specializovanou institucí pro uchovávání a zkoumání písemných pramenů je **archiv** (přístupný – za vymezených podmínek – i badatelské veřejnosti). O prameny různého druhu pečují **muzea**: v širokém rozsahu vystavují vybrané soubory zejména nepsaných pramenů. Jsou otevřena početným vrstvám zájemců. Výtvarná díla minulosti (obrazy, sochy, grafiku...) lze shlédnout v **galeriích**.

Poznávání mnohých obtížně dostupných pramenů umožňují také četné **internetové stránky**.

Setkání s historií zažijí návštěvníci rovněž prostřednictvím **expozičních ve význačných památkových objektech: hradech, zámcích, pevnostech, někdejších domech historických osobností** a podobně.

Ucelené a veřejnosti přístupné soubory vesnické architektury se označují jako **skanzeny**.

Celou řadu historických pramenů ovšem potkáváme na mnoha jiných místech. Jedná se o **četné historicky cenné stavby v obcích i mimo ně** (zpravidla památkově chráněné a často označené informační tabulí) a v terénu leckdy zůstávají stále viditelné **stopy po dolování či zaniklých komunikacích**. Cenné informace o vztazích mezi přírodou a lidskými dějinami v konkrétní krajině poskytují **naučné stezky**.

Muzeum nemusí dýchat zatuchlou minulostí, ale může být i klenotem moderní architektury (na snímku Muzeum východních Čech v Hradci Králové).

Shrnutí:

Vývoj v čase patří k důležitým rozměrům světa, přírody i lidí. Vývoj lidské společnosti označujeme jako dějiny (historii). Drobnou, ale nepominutelnou součástí historie je také osud každého z nás, naší rodiny a místa, kde žijeme. Až k nám doléhají důsledky i těch nejvýznamnějších historických událostí. Poučení o dějinách můžeme čerpat především z historických pramenů (písemných a nepsaných). V jistém smyslu může být historickým pramenem mnoho skutečností v našem okolí. Odborníci (historikové) nejvýznamnější prameny shromažďují, zkoumají a zprostředkovávají laické (neodborné) veřejnosti; k tomu slouží řada institucí a veřejných informačních zdrojů.

Otázky a úlohy:

1. Porovnejte obě svatební fotografie v první části této kapitoly. Pokuste se je přibližně časově zařadit, popište rozdíly mezi nimi a z těchto odlišností odvoďte změny v životním stylu, názorech, hodnotovém žebříčku apod.

2. Máte doma nějaký předmět nebo písemnost, které mají povahu historického pramene? Pokud ano, pokuste se jej představit spolužákům (třeba jen v podobě fotografie, nákresu nebo kopie).

3. Kde je ve vašem okolí nejbližší muzeum, archiv, galerie, památkový objekt, naučná stezka? Která tato místa byste doporučili navštívit hostu z jiné části České republiky nebo z ciziny a proč?

Výběr z odborné literatury: Jaroslav Herout: Jak poznávat kulturní památky. Praha 1986. Jaroslav Herout: Slabikář návštěvníků památek. Praha 1994. Jaroslav Herout: Staletí kolem nás. Praha – Litomyšl 2002. Ivan Hlaváček – Jaroslav Kašpar – Rostislav Nový: Vademecum pomocných věd historických. Jinočany 2002. Jak se píšou dějiny. Brno 2016. Krajina a revoluce. Praha 2008. Paul Veyne: Jak se píšou dějiny. Červený Kostelec 2010.